

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: koolieelse lasteasutuse õpetaja

Cäroly Ott

VIIIE- KUNI KUUEAASTASTE LASTE ARUSAAM SÄÄSTVAST ARENGUST:
KUIDAS LAPSED TAJUVAD SÄÄSTVA ARENGU KOLME SAMMAST JA 7R-I
bakalaureusetöö

Juhendaja: MA Mirjam Burget

Tartu 2017

Resümee

Viie- kuni kuueaastaste laste arusaam säästvast arengust: kuidas lapsed tajuvad säästva arengu kolme sammast ja 7R-i

Säästvat arengut toetavale haridusele tuleb tähelepanu pöörata juba varases lapseas, sest selles eas omandab laps: põhiväärtused, hoiakud, oskused, käitumismustrid ja harjumised, mis võivad olla pikaajalised. Uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas tajuvad viie- kuni kuueaastased lapsed säästva arengu põhimõtteid. Eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi kvalitatiivne uurimus, mille käigus viis läbi viis rühmaintervjuud kokku 25 uuritavaga. Andmete analüüsimiseks kasutati deduktiivset sisuanalüüsi. Uuringust selgus, et lapsed tajuvad kõige enam keskkonnasambast tulenevaid põhimõtteid, milleks on vähendamine ja korduskasutamine. Osaliselt tajuvad lapsed ka ühiskonnasambast tulenevaid põhimõtteid, nagu näiteks loomade ja looduse austamine ning lapsed mõistavad erinevusi, mis ilmnevad maa ja linna vahel. Uuringust selgus, et viie- kuni kuueaastased lapsed saavad aru ka majandussambast tulenevate tegevuste sisust, milleks on taaskasutus ja asjade ringlusesse saatmine. Tulemused näitasid, et enamus lastest tajuvad säästva arengu kolmest sambast tulenevaid põhimõtteid, kuid ei taju täies mahus 7R-i tegevuste sisu.

Võtmesõnad: säästev areng, säästvat arengut toetav haridus, laste arusaamad, 7R, kolm sammast

Abstract

A Five to Six Year Old Children Vision of Sustainable Development: How Children Perceive Three Pillars of Sustainability with the Regard to 7R's.

The aim of this study was to find out, how five to six year old children perceive the principles of sustainable development. Sustainable development of the education should be paid attention from the early age because at this age a child acquires: basic values, attitudes, skills, behaviours and habits, which may be long-term. To attain the objective of the study, the author put through a qualitative research for which she conducted five focus-group interviews. In analysis of the data, author uses a deductive-method. The results showed that, the children perceive the principles of the environmental pillar the most, which are reduce and reuse. Partly they perceive the principles of the social-cultural pillar. For example the respect for animals and nature and they understand the differences between urban and rural areas. The study showed that five to six year old children can understand the content of the actions from economical pillar, which is recycle and redistribute. The results showed that the majority of children can perceive the principles from three pillars of sustainability but do not fully perceive the actions from 7R's of sustainable development.

Keywords: sustainable development, education for sustainable development, 7R, three pillars of sustainability

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
<i>Säästev ehk jätkusuutlik areng.....</i>	6
<i>Säästvat arengut toetav haridus ja keskkonnaharidus.....</i>	7
<i>Säästvat arengut toetava hariduse olulisus.....</i>	8
<i>Säästvat arengut toetav haridus praktikas.....</i>	8
<i>Säästvat arengut toetava hariduse meetodid.....</i>	9
Väärtuskasvatus säästvat arengut toetavas hariduses.....	10
Metoodika.....	11
<i>Valim.....</i>	11
<i>Andmete kogumine.....</i>	11
<i>Andmete analüüs.....</i>	12
<i>Tulemused.....</i>	13
Arutelu.....	17
<i>Töö piirangud ja praktiline väärtus.....</i>	19
Autorsuse kinnitus.....	19
Kasutatud kirjandus.....	20

Sissejuhatus

Globaalsed muutused maailmas on avaldanud suurt mõju keskkonnale. Rahvastiku arvu suurenemine on seotud keskkonnakasutusega ja ületarbimisega (Jutvik & Liepina, 2008). Ületarbimine mõjutab loodust negatiivselt, kuna tänapäeva inimkond tarbib aastas 25 protsenti rohkem loodusressusse kui loodus aasta ajaga neid taastoota suudab (Hails, Loh, & Goldfinger, 2006). Jätkusuutmatuse on ülemaailmne probleem, millega on vaja tegeleda. Sellega mitte tegeledes võivad olla suured tagajärjed lastele ja tulevastele põlvkondadele (Davis & Elliot, 2014).

2002. aastal Johannesburgis toimunud säästva arengu teemalisel nõupidamisel räägiti säästvat arengut toetavast haridusest kui võimalusest, millega harida tulevasi põlvi ja mille tulemusel saavad inivid ja kogukond teadlikumaks keskkonnast ja omandavad väärtusi, oskusi, kogemusi, mis aitavad neil tegutseda individuaalselt või kollektiivselt, et lahendada praegusi ja tulevasi keskkonnaprobleeme (López-Alcarria, Gutiérrez-Pérez, Rodríguez-Sabiote, & Poza-Vilches, 2016). Johannesburgis toimunud säästva arengu teemalisel nõupidamisel lisandus keskkonna sambale veel kaks sammast, milleks olid majandus ja ühiskond (Jutvik & Liepina, 2008). Sellest ajast alates on säästvat arengut kirjeldatud kolme üksteisest sõltumata samba teel: keskkond, ühiskond ja majandus (UNESCO, 2005). Säästvat arengut toetavas hariduses on kasutusele võetud mõiste 7R-i, mille sisuks on seitse säästvat arengut toetavat tegevust: vähendada (*reduce*), korduskasutama (*reuse*), austama (*respect*), peegeldama (*reflect*), uuesti mõtlema (*rethink*) ja laiali jagama (*redistribute*) (Duncan, 2014; Samuelsson, & Kaga, 2014).

Guler, Kahrman-Ozturk, & Olgan (2012) uurisid eelkooliealise laste ideid säästvast arengust, millest selgus, et kõige paremini tajuvad lapsed keskkonna sambast tulenevaid põhimõtteid, veidi vähem tajuvad lapsed ühiskonna samba juurde kuuluvaid põhimõtteid, ent ilmnes tõsiasi, lastel on suur austus loomade, taimede ja looduse vastu. Säästva arengu kolmanda samba ehk majanduse samba juures leiti, et vähesed lapsed mõtlevad asjade ringlusesse saatmise peale. Karaaslan & Ozturk-Kahrman (2010) on leidnud, et juhul kui lastele on varasemalt asjade ringlusesse saatmise kohta tutvustatud, siis tajuvad lapsed majanduse sambast tulenevaid põhimõtteid paremini. Bakalaureusetöö uurimisprobleem tulenes asjaolust, et säästvat arengut toetavale haridusele tuleb tähelepanu pöörata juba varases lapseas, kuid varasemalt ei ole Eestis käsitletud, kuidas tajuvad eelkooliealised lapsed säästva arengu kolme sammast ja 7R-i. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks

välja selgitada, kuidas tajuvad viie- kuni kuueaastased lapsed säästva arengu põhimõtteid. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud tööle üks uurimisküsimus, kuidas tajuvad viie- kuni kuueaastased lapsed säästva arengu kolme sammast ja 7R-i.

Säästev ehk jätkusuutlik areng

Säästev areng tuleb inglise keeles olevast terminist *sustainable development*. Eesti keeles on kasutusel kaks terminit: säästev areng ja jätkusuutlik areng. Säästva arengu all mõistetakse arusaama arengust, milles kohtuvad oleviku vajadused ohustamata tulevaste põlvete vajadusi (Brundtland, 1987). Ühiskonna suurenenud huvi ja toetus säästva arengu kontseptsiooni vastu on andnud inimestele teadmisi, millised suhted on inimese ja looduse vahel ning mis on inimtegevuse tagajärjed (Hopwood, Mellor, & O'Brien, 2005).

2002. aasta Johannesburgi deklaratsioonist on pärit kolm üksteistega seotud säästva arengu sammast: majanduslik, ühiskondlik ja keskkondlik. (Jutvik & Liepina, 2008; Chan, Choy, & Lee, 2009). Selleks, et tagada pikaajaline jätkusuutlik areng, peavad ühiskonnas olevad vastandlikud huvid olema tasakaalus (Chan, Choy, & Lee, 2009). Säästva arengu puhul ei ole tänaseks veel kokku lepitud, mis on kõige olulisem, et areng oleks jätkusuutlik. Osa ühiskonda peab oluliseks toimivat loodust ja keskkonda, teine osa leiab, et tähtis on võrdsus ja ühiskonna stabiilne majanduskasv (Jutvik & Liepina, 2008).

Säästva arengu õppimise ja õpetamise käsiraamatus (2008) on kirjeldatud Darryl Maceri (2004) „säästva arengu tooli”, millel on neli jalga: kultuuriline, majanduslik, ühiskondlik ja ökoloogiline ehk keskkondlik. Säästva arengu tool püsib neljal jalal, iga jalg kujutab üht säästva arengu alast tegevust. Tooli puhul on oluline, et see oleks tasakaalus. Kui ühel jalal on liiga suur tähelepanu, siis läheb tool tasakaalust välja ja ei ole enam mugav. Macer (2004) on välja toonud kultuurilise jätkusuutlikkuse aspekti, mis tähendab, et igasuguse arengu puhul tuleb säilitada kultuuride rikkus ja tuleb väärtustada kultuuripärandit ning traditsioone. Majandusliku jätkusuutlikkuse all peetakse silmas, et kõik protsessid peavad tagama hea käekäigu olevikus ja võimalusi tulevikus, see tähendab, et areng määrab majandusliku jõukuse, ressursside säästmise ja toodete ning teenuste tarbimise (Jutvik, & Liepina, 2008). Ühiskondlikku jätkusuutlikkust on kirjeldatud kui arengut, mis annab inimestele võimaluse otsuste tegemisel enda elus ja säästvat arengut puudutavates teemades (Jutvik, & Liepina, 2008). Ökoloogilise ehk keskkonna jätkusuutlikkuse all peetakse silmas, et ühiskond peab mõistma seda, et peaaegu kõik meie tegevused mõjutavad keskkonda ja

inimese enda elu sõltub keskkonnast (Giddings, Hopwood, & O'brien, 2002). „Säästva arengu tooli” näitel on näha, et keskkond, majandus, kultuur ja ühiskond on omavahel seotud valdkonnad. Selleks, et areng oleks jätkusuutlik, on oluline on tähelepanu pöörata kõikidele külgedele, mis tulenevad ‘säästva arengu toolist’.

Säästvat arengut toetav haridus ja keskkonnaharidus

Algupärane keskkonnahariduseprogramm töötati välja 1970ndatel.

Keskkonnahariduse eesmärk oli kujundada inimest, kes suhtub looduskeskkonda ja keskkonnaprobleemidesse hoolivalt ning aitab lahendada probleeme ja on motiveeritud töötama lahenduste leidmisele (Stapp, 1969). Peamiseks eesmärgiks keskkonnahariduses on hinnata keskkonna küsimusi, leida võimalikke lahendusi probleemidele, mis on kindlaks määratud ja luua käitumine, kus teadlikult püütakse vähendada negatiivset mõju nii loodusele kui tehismaailmale (Magnus, Martinez & Pedauye, 1997).

Esimest korda tõsteti esile säästva arengu rolli hariduses 1992. aastal toimunud ÜRO keskkonna- ja arengukonverentsil, mis toimus Rio de Janeiros. Keskkonnaarengu kontseptsioon asendus säästva arengu kontseptsiooniga, mis tõstab esile jätkusuutlikkuse Nii ühiskondlikust kui ka majanduslikust aspektist. Brasiilias vastu võetud Agenda 21 tegevuskavas on pööratud suurt tähelepanu hariduse rollile säästva arengu saavutamisel. Ühe punktina on välja toodud ka ümberorienteerumine õppekavadel, see tähendab, et õppekavad tuleb üle vaadata ja ümber korraldada nii, et haridus oleks vahend jätkusuutliku ühiskonna saavutamiseks (UNESCO, 2009). Lisaks vast võetud Agenda 21 tegevuskavale on ka tehtud dokument, mis peaks tagama Läänemerega piirnevate riikide jätkusuutlikkuse. Läänemere Agendas 21 (2002, lk 22) on kirja pandud säästvat arengut toetava hariduse eesmärk, milleks on: „Saavutada loodus- ja ühiskonnateaduste, majanduse ja kultuuri integreeritud õpe, mida toetab demokraatlik lähenemine ja mille puhul kasutatakse seostatud, protsessikeskseid ja aktiivseid õppemeetodeid ja -vorme.”

Aastaks 2002 ei olnud näha edasiminekut säästva arengu plaani elluviimisel. Säästvat arengut toetavat haridust peeti siiski nõrgaks ja see tõstatati uuesti päevakorda. Samal aastal toimus Johannesburgis säästva arengu teemaline nõupidamine ja selle raames tutvustati säästva arengu haridust kui võimalust, mis võiks tagada jätkusuutlikkuse tulevikus. Nõupidamisel räägiti säästvat arengut toetavast haridusest kui põhilisest visioonist säästva arengu kontseptsiooni teostamisel (Jutvik, & Liepina, 2008). Samal aastal kuulutas ÜRO

aastaiks 2005-2014 välja säästvat arengut toetava hariduse dekaadi (Decade of Education for Sustainable Development). Hariduse kümne aasta plaani jälgis UNESCO (Jutvik & Liepina, 2008) ja dekaadi edukusena märgiti, et haridusasutused tegelevad varasemast rohkem säästva arengu teemadega (Henno & Raus, 2015).

Säästvat arengut toetava hariduse olulisus

Lapsed tunnevad juba varase eas vastutust, et tagada jätkusuutlik areng maailmas (Siraj-Blatchford, 2009). Laste huve tuleb võtta tõsidusega ja kaasata nad osalusprotsessi, mis puudutab keskkonda ja selle parandamist (Agenda 21, 1992), sest lapsed huvitab, mis nende ümber toimub. Lastel on õigus väljendada oma arvamusi ja mõjutada neid puudutavaid otsuseid (Engdahl & Rabušicová, 2011). Paljudes arenguriikides moodustavad lapsed ligikaudu pool elanikkonnast ja tänases maailmas on lastel tugevam positsioon kui varem (Engdahl & Rabušicová, 2011).

Säästvat arengut toetav haridus on vahend, mis aitab harida tulevase põlvkondi. See on pidev protsess, milles indiviid ja kogukond saavad teadlikumaks keskkonnast ja neil on väärtused, oskused ning kogemused, mis valmistavad neid tegutsema individuaalselt või kollektiivselt, lahendama praegusi ja tulevase keskkonnaprobleeme (López-Alcarria, Gutiérrez-Pérez, Rodríguez-Sabiote, & Poza-Vilches, 2016). Lastele tuleb anda edasi teadmisi ja oskusi, mis aitavad teha keskkonna heaks kasulikke ja vastutustundlikke otsuseid (Timoštšuk, 2005), kuna teadmised aitavad mõista inimkonna tegevuse tagajärgi. Ümbritseva keskkonna ja looduse tundma õppimine on väga oluline koolieelses eas olevatele lastele, kuna nende kokkupuude või eraldumine loodusest panevad aluse nende maailmapildile ja väärtushoiakutele (Keskkonnaministeerium, 2005). Nagu eelnevalt öeldud, omandab laps varases eas põhiväärtused, hoiakud, oskused, käitumismustrid ja harjumused, mis võivad olla pikaajalised (Davis & Elliot, 2014; Siraj-Blatchford, 2009), seetõttu on säästvat arengut toetavas hariduses oluline roll koolieelse lasteasutusel (Davis & Elliot, 2014; Guler, Kahriman-Ozturk, & Olgan, 2014).

Säästvat arengut toetav haridus praktikas

Koolieelses eas antav säästvat arengut toetav haridus on rohkem kui lihtsalt keskkonnaharidus. Lastega peab läbi viima arutelusid säästva arengu teemadel (Samuelsson, & Kaga, 2014). Selleks, et laps tajuks säästva arengu põhimõtteid, on tal vaja teadmisi.

Säästvas arengus on kasutusele võetud 7R-i lühend: vähendada (*reduce*), korduskasutama (*reuse*), austama (*respect*), peegeldama (*reflect*), uuesti mõtlema (*rethink*) ja laiali jagama (*redistribute*) (Duncan, 2014; Samuelsson, & Kaga, 2014). Nii, nagu on lugemine, kirjutamine ja arvutamine omavahel vastastikku seotud tegevused, nii võib olla ka säästva arengu hariduses aluseks seitse eelnimetatud tegevust (Samuelsson & Kaga, 2014).

Eelnimetatud 7 praktilist viisi on üles ehitatud kolmele sääsvat arengut toetavale sambale: keskkond, ühiskond ja majandus. Keskkonna aspekti puhul on eesmärgiks leida vanadele asjadele uusi kasutusviise ja mõelda enda tarbimisharjumustele (Engdahl & Rabušicová, 2011). Ühiskondliku aspekti all peetakse silmas austust enda, teiste, järgmiste põlvete, keskkonna jms vastu ja sotsiaal-kultuuriliste erinevuste mõistmist (Engdahl & Rabušicová, 2011). Majanduslik aspekt tähendab seda, et püütakse leida kasututele esemetele uut otstarvet ja selle all peetakse silmas asjade ringlusesse saatmist või veel näiteks endast nõrgemate aitamist (Engdahl & Rabušicová, 2011).

Selleks, et õpetada säästva arengu põhimõtteid koolieelses eas, peavad õpetajad tegema koostööd, et jõuda ühisele arusaamale säästva arengu põhimõtetest (Siraj-Blatchford, 2009), et neid siis lastele edasi anda. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2011) tuuakse välja, et õppe- ja kasvatustegevuse kavandamisel ja korraldamisel suunatakse last materjale ja vahendeid säästvalt kasutama, hoolivalt ja heaperemehelikult käituma. Õpetades lastele säästva arengu põhimõtteid, on lapsel võimalik jõuda arusaamale, et loodusressursid ei ole lõputud (Jutvik & Liepina, 2008).

Säästvat arengut toetava hariduse meetodid

Siiani ei ole välja töötatud meetodeid, mis oleks spetsiaalselt säästvat arengut toetava hariduse edasi andmiseks. On leitud, et kõik, mis paneb lapse kriitiliselt mõtlema, aitab kaasa loovuse arengule ja õppija aktiivsusele, on sobivad meetodid andmaks edasi säästva arengu ideid (Jutvik & Liepina, 2008). Olulisel kohal on protsess, milles omandatakse uusi teadmisi ja oskusi (Jutvik & Liepina, 2008). Säästva arengu õppimise ja õpetamise käsiraamatus (2008) on kirja pandud meetodid, mis on sobilikud säästvat arengut toetava hariduse jaoks: ühised arutelud sobivad väga hästi väärtuste välja selgitamiseks ja diskussioonide käigus saab kuulda õppijate arvamusi; rollimängud aitavad end mõelda kellegi teise asemele ja see võimaldab teise inimese arvamusi ja vaateid mõista; probleemipõhise õppega saab õppija käsitleda reaalseid ühiskonna probleeme ja see arendab kriitilist mõtlemist; projektõpe, mille

raames korraldatakse keskkonnaalaseid teemanädalaid; õuesõpe, mis võimaldab loodusega vahetus kontaktis olla. Timoštšuk (2005) toob lasteaias sobivaks säästvat arengut toetavaks tegevuseks veel välja aiapeenra, kompostihunnikud. Seades vaatluse eesmärgiks näha looduse rikkust, on võimalik jõuda teadmiseni, mis käivad kokku säästva arengu põhimõtetega. Näiteks on õpetajal on võimalus koos lastega ka seemneid külvata ja taimed rühmaruumi kasvama panna. Keskkonna ja jätkusuutlikkuse teemadel pakutakse erinevaid õppeprogramme, mis on sobilikud koolieelsetele lasteasutusele, näiteks keskkonnaamet, keskkonnahariduse keskused, looduskoolid jms pakuvad projekte, mida saab lasteasutuses läbi viia, et toetada säästvat arengut toetavat haridust. Kuigi säästvat arengut toetavas hariduses on üldised põhimõtted, võib neid kohandada vastavalt võimalustele.

Väärtuskasvatus säästvat arengut toetavas hariduses

Loodusesse suhtumine saab alguse varases eas, mil võetakse omaks esimesed väärtushoiakud. Väärtushoiakud on need, mille põhjal teeb inimene otsuse, kuidas käituda erinevates olukordades. Õpetaja saab küll anda teadmisi, milline tegutsemine on õige, et tagada jätkusuutlikkus, kuid inimese väärtused on aluseks edasisele tegevusele.

Koolieelses eas on väärtuste kujunemise eelduseks laste kognitiivse, eetilise ja sotsiaalse arengu tase (Kuurme & Veisson, 2010). Noor ilmakodanik ei peaks suhtuma väärtuspakkumistesse heauskselt ja kuulekalt, vaid neid sisimas testima, suhestama kogemustega (Kuurme & Veisson, 2010), nii jõuab laps ise oma väärtusteni. Õpetaja on oma käitumise ja hoiakutega lastele eeskujuks (Timoštšuk, 2005), kui õpetaja suhtub loodusesse hoidvalt ja huviga, siis toetab see ka laste uudishimu, teadmisjanu ja loodust säästvaid hoiakuid (Timoštšuk, 2010). Väärtuste kandja ja vahendajana toetab õpetaja lapse kasvamist eetilisel vastutustundlikuks ühiskonnaliikmeks (Kuurme, & Veisson, 2010). Oluline on ka see, et õpetaja laseks lastel endil õiget käitumist proovida ja harjutada. Samuti tuleks lapsi tunnustada õige käitumise, huvitavate ja arutlema panevate küsimuste ning avastuste eest (Timoštšuk, 2005; 2010). Lapse jaoks muutub kogetu tähtsaks siis, kui see on seotud mõne tema varasema teadmise, igapäevase elu või hetkevajadustega.

Õpetaja ei peaks pakkuma valmisteadmisi, vaid keskenduma teadmiseni jõudmise protsessile (Timoštšuk, 2010). Väärtuste kandja ja vahendajana toetab õpetaja lapse kasvamist eetilisel vastutustundlikuks ühiskonnaliikmeks (Kuurme, & Veisson, 2010). Lapsele antud teadmised on seotud väärtushinnangutega, kuigi teadmised säästvast arengust

aitavad mõista, millised tagajärjed võivad olla inimtegevusel, osutavad määravaks siiski inimese väärtushinnangud, kuna väärtused panevad aluse inimese käitumisele (Jutvik, & Liepina, 2008).

Metoodika

Bakalaureusetöös uuritakse kahe Tartu linna koolieelse lasteasutuse laste mõtteid säästva arengu kolme samba ja 7R-i. Andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi, mis võimaldab saada teavet uuritavate käitumisharjumustest ja seisukohtadest (Õunpuu, 2014).

Valim

Uurimuse valimi koostamisel kasutati mugavuvalimi põhimõtet, kuhu kuulus 25 last (19 tüdrukut ja 6 poissi) kahest erinevast Tartu lasteaiast. Mugavusvalim tähendab, et uuritavad on uurijale lihtsalt leitavad (Õunpuu, 2014). Uuringu eesmärgist lähtuvalt oli valimi üheks kriteeriumiks uuritavate laste vanus (5-6 aastat). Uurimuses osalenud ja uuritavate poolt intervjuudes välja toodud nimed on asendatud numbritega, et tagada anonüümsus uuringus osalenutele

Andmete kogumine

Andmete kogumiseks viidi läbi viis poolstruktureeritud rühmaintervjuud. Laste intervjuerimisel on hea kasutada fookusgrupi meetodit, kuna siis on intervjuu õhkkond vabam ja see on arvamuste kujunemiseks loomulik keskkond (Vihalemm, 2012). Sellest lähtuvalt koostati poolstruktureeritud intervjuu kava, mis võimaldab ettevalmistatud küsimustele juurde küsida lisaküsimusi (Õunpuu, 2014). Intervjuu küsimustiku koostamisel lähtuti uurimuse eesmärgist ja uurimisküsimusest ning intervjuu küsimuste kaudu sooviti teada saada, milliseid mõtteid jagavad lapsed säästva arengu keskkonna, ühiskonna ja majanduslikust aspektist.

Uurimuse valiidsuse suurendamiseks viidi enne andmekogumise alustamist läbi proovintervjuu rühmas uuringu kriteeriumitele vastavate lastega. Proovirühmaintervjuu eesmärgiks oli hinnata küsimuste ja piltide sobivust ning teada saada, kas rühmaintervjuus kasutatavad pildid on lastele arusaadavad. Lisaks sooviti teada saada, kas rühmaintervjuu

küsimused võimaldavad saada vastuseid uurimisküsimustele. Proovirühmaintervjuu tulemusel pidasin vajalikuks täpsustada kahte põhiküsimust. Uurimuses kasutati ka proovirühmaintervjuu käigus kogutud andmeid, kuna täpsustatud intervjuuküsimuste mõte jäi endiselt samaks. Rühmaintervjuu koosnes 10 küsimusest ja kuuest pildipaarist, mis selgitas uurija poolt esitatud küsimuse sisu. Intervjuu kava koostamisel võeti eeskujuks Güler jt (2012) uuringus kasutatud intervjuuküsimused ja pildipaarid. Intervjuu kava on esitatud lisa 1.

Andmete kogumiseks võtsin e-posti teel ühendust koolieelse lasteasutuse juhtidega, et saada nõusolekut uuringu teostamiseks ja leppida kokku rühmaintervjuu toimumisajad. Uuringu läbiviimiseks oli vajalik ka lastevanemate luba, sellest lähtuvalt saatsin lasteaeda kirja lastevanematele, et paluda vanema nõusolekut tema lapse osalemiseks käesolevas uuringus ja rühmaintervjuu salvetamiseks. Uurimise käigus kogutud andmed hoitakse alles kuni bakalaureusetöö kaitsmiseni ja seejärel kustutatakse rühmaintervjuude salvestused.

Andmete analüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin deduktiivset sisuanalüüsi, mis tähendab, et andmeanalüüsis olevad kategooriad tulenevad teoriast. Deduktiivne sisuanalüüs võimaldab käesoleva uurimuse tulemusi võrrelda varasemate uurimustega (Kalmus, Linno, & Masso, 2015).

Kategooriate moodustamisel valisin deduktiivse sisuanalüüsi meetodi, mis tähendab, et kategooriad tulenesid teoriast ja olid paika pandud enne sisuanalüüsi. Transkribeeritud intervjuude lugemisel moodustasin teoriast ja uurimisküsimustest tulenevalt kolm peakategooriat: keskkond, ühiskond ja majandus (Güler, Kahrman-Ozturk, & Olgan, 2012). Laste mõtted kategoriseerisin kolme sambasse ja pärast kodeerisin saadud tekstiosad säästva arengu 7R-i. Andmeanalüüsi hõlbustamiseks kasutasin *Mindoma* programmi (www.mindomo.com), milles on võimalik koostada mõistekaarti. Mõistekaart koosnes kolmest peakategooriast ja iga kategooria alla tõin välja tekstiosa, mis esindas laste poolt edastatud mõtet vastavas kategoorias (vt tabel 1).

Tabel 1. *Säästva arengu kolm sammast ja 7R-i* (Güler, Kahrman-Ozturk, & Olgan, 2012)

Sambad	7R	Näide
		elektritarbimise vähendamine

Keskkond	Vähendama (reduce)	mänguasjade parandamine
	Korduskasutama (reuse)	joonistamine mõlemale paberi poolele vanadest esemetes millegi uue loomine
Ühiskond	Austama (respect)	ei häiri looduses olevaid loomi ei kahjusta loodust
	Uuesti mõtlema (rethink)	kust kohast tuleb paber ja kuidas see jõuab lapse kätte
	Peegeldama (reflect)	erinevused maal ja linnas elamisest
Majandus	Taaskasutama (recycle)	jäätmete sorteerimine vanadest puuklotsidest linnumaja ehitamine
	Ringlusesse saatma (redistribute)	oma vanade mänguasjade ära andmine

Tulemused

Uurimuse eesmärgiks oli teada saada, kuidas tajuvad 5-6-aastased lapsed säästva arengu põhimõtteid.

Laste säästva arengu arusaamadest tuletati teooriast kolm peakategooriat: keskkond, ühiskond ja majandus. Lisaks peakategooriatele tuletati teooriast seitse alakategooriat, mis jagunesid peakategooriate vahel: keskkond - vähendama (*recuse*), korduskasutama (*reuse*); ühiskond - austama (*respect*), uuesti mõtlema (*rethink*) peegeldama (*reflect*); majandus - taaskasutama (*recycle*), ringlusesse saatma (*redistribute*). Tulemused on esitatud kolmes peakategoorias, mille all on selgitatud alakategooriate tulemusi.

Keskkond. Rühmaintervjuudest selgus, et lapsed tajuvad selgelt, milline käitumine põhjustab keskkonna ressursside tarbetut raiskamist. Kõige enam rääkisid lapsed elektri ja paberi raiskamisest. Enamus lapsi oli arvamusel, et toast lahkudes peaks tule alati ära kustutama ja osa uuritavatest tõid välja, et nad kustutavad tule alati ära, kui lähevad teise tuppa mängima. Uuritavad lapsed olid arvamusel, et toas tule põlema jätmine võib põhjustada elektri raiskamist ja põlengut. Mitte ükski uuritavast ei maininud, et elektri raiskamine teeb loodusele kahju.

Vastaja E2: Et, peaks ikka tule ära kustutama.

Intervjueerija: Miks?

Vastaja E2: Selle pärast, et muidu läheb elekter ära.

Vastaja E1: Jaa, muidu sa raiskad eletrit.

Rühmaintervjuudest selgus, et lapsed saavad aru, milline käitumine põhjustab paberi raiskamist. Enamus uuritavatest lastest olid arvamusel, et ühele paberi poolele joonistamine või kirjutamine on paberi raiskamine ja mõistlik oleks kasutada paberi mõlemat poolt. Uuritavate seas oli neli last, kes ütlesid, et nad ei kasuta paberi teist poolt, et sinna joonistada või kirjutada ja üks laps põhjendas oma vastust sellega, et pilt tuleb alati välja ja ei ole vaja kasutada paberi teist poolt. Üks laps tõi välja asjaolu, et lasteaias ei saa paberi teisele poolele joonistada, kuna rühmas olevatel joonistuspaperitel on üks pool juba täis kirjutatud.

Vastaja C3: Mm, et peaks vähem paberit kasutama.

Intervjueerija: Jaa. Katrin.

Vastaja C2: Et niimoodi ei raiska puid, sest puudest tehtakse paberit.

././

Vastaja C4: Mina arvan, et oleks mõistlik ikka mõlemale paberi poolele joonistada, aga meie lasteaias ei saa, sest meil on teine pool juba täiesti ära soditud.

Rühmaintervjuudest tuli välja, et suur osa uuritavatest lastest on arvamusel, et katkine mänguasi tuleks võimalusel ära parandada ja seda ei tohiks prügikasti visata. 12 last jagasid oma kogemusi, kuidas nad on palunud oma ema või vanaema, et mänguasi ära parandataks. Üks laps ütles, et ta oskab õmmelda ja on oma mänguasja ise parandanud.

Vastaja E1: Näiteks kui sul mingi asi katki läheb, ai ja siis ee ja siis kui sul on kaisuloom, seda saab õmmelda. Kui sul mingi teine asi, ma ei tea mingi, ma ei tea, rauda ei saa õmmelda.

Uurimuses osalenud laste vastustest selgus, et suur osa viie- kuni kuueaastastest lastest mõistab säästva arengu keskkonna samba põhimõtteid.

Ühiskond. Rühmaintervjuudest selgus, et lapsed peavad looduses olevate loomade püüdmist halvaks käitumiseks ja enamus uuritavatest tõi välja, et seda ei tohiks teha. Üheksa uuritavat tõi välja, et loomade püüdmine teeb loomadele haiget ja võib põhjustada looma surma.

Vastaja E2: Ja mõnikord võivad näiteks liblikad ära surra, kui sa nad ee purki paned ja püüad kinni. Ja siis sa ajad neid loomi väga närvi ja nad võivad sulle viga teha.

Neli last tõid välja, et nad on loomi püüdnud ja kaks uuritavat tõdesid, et nende sõbrad või nad ise on looduses olevaid väikseid loomi püüdnud, kuid lisasid hiljem, et see ei ole õige käitumine.

Vastaja D3: Mina arvasin seda, et liblikas toob õnne ja ma arvasin, et kui sa püüad liblika kinni, siis sa saad teda vaadata purgist, aga kui sa ta purki paned, siis ta sureb ära.

Intervjueerija: Aga mõnda teist looma, näiteks konna?

Vastaja D1: Selle pärast, et ta ei ole ilus.

Vastaja D3: Mina valiksin kõige rohkem kiisu või kassi. Mina valiksin kiisu või koera. Kunagi kolme- või neljaaastaselt tahtsin ma liblikat püüda kinni.

Rühmaintervjuudest selgus, et lapsed peavad puult okste murdmist valeks ja õigem oleks maas olevaid oksid otsida. 10 last tõdesid, et puult oksa murdmine teeb puule haiget.

Vastaja E4: Oleks parem, kui otsiksid kukkunud oksid, sest muidu saab puu haiget, kui talt murrad oksid.

Rühmaintervjuudest tuli välja, et eelkõige saavad lapsed aru, milline käitumine põhjustab kahju loomadele ja loodusele. Vastates küsimusele, miks on taaskasutus hea, tõid kaks last välja asjaolu, mis on otseses seoses looduse ausutamisega.

Vastaja C3: Kuna siis ei pea liiga palju loodust hävitama ja siis, ja sellega saab head teha.

/.../

Vastaja C2: Sest siis sa muidu lihtsalt reostad loodust, loomad surevad selle tõttu ära.

Vastates küsimusele, mida arvavad lapsed sellest, et osadele lastele meeldib elada linnas, aga mõnele teisele lapsele meeldib elada maal, siis tõid enamus lapsi välja asjaolu, et maal on elu rahulikum. Toodi välja asjaolu, et maal elab vähem inimesi ja on ka vähem autosid ning seetõttu on maal elu rahulikum. Neli last tõid välja, et linnas elades on rohkem sõpru, kaks uuritavat tõid välja asjaolu, et neil on maal palju naabreid. Lisaks tõi üks laps välja, et mõnele lapsele meeldib elada maal, kuna linnast väljas ei ole nii palju inimesi.

Vastaja E2: Neid, et osadele, kes elavad linnas, neile meeldivad need sõbrad, kes seal on. Ja osadele meeldib, et kui nad on maal, osadele meeldib üksindus, nad saavad üksi rahu nautida. Linnas sõidavad kõik mööda, tuututavad autodega.

Neli uuritavat olid arvamusel, et osadele lastele meeldib maal elada sellepärast, et seal on puid ja erinevaid taimi, mida linnas ei ole võimalik näha.

Majandus. Rühmaintervjuudest selgus, et lapsed mõtleavad sellele, kuidas saaks vanu asju uuesti kasutada ja neid mitte raisku lasta. Kuus uuritavat tõid välja, et vanu puuklotse saaks kasutada millegi uue ehitamisel. Viis last ütlesid, et nemad ehitaksid uue linnumaja, selle asemel, et puuklotsid prügikasti visata. Üks tüdruk tõi välja, et tema ehitaks endale nuku ja üks uuritavatest poistest ütles, et tema ehitaks vanadest puuklotsidest auto.

Vastaja D1: Mina teeksin kindlasti endale nuku, sellepärast mulle meeldivad printsessid. Ehitaks sellest peaaegu iseendale krooni.

Intervjuuerija: Kas nendest vanadest puuklotsidest teeksid?

Vastaja D1: Jaa.

Intervjuuerija: Miks mitte mingit uut puud võtta?

Vastaja D1: Sest et ee mulle meeldib, kui ei visata ära.

././

Vastaja D3: Kui sa viskad puuklotse ära, siis see on raiskamine, siis sa kulutad oma raha.

Kolm last tõdesid, et nemad ei ehitaks vanadest puuklotsidest midagi uut. Üks uuritavatest oli arvamusel, et vanad puuklotsid oleks parem prügikasti visata ja kaks last ütles, et nad ei kasutaks vanasid puuklotse mitte millegi uue ehitamisel.

Vastaja C2: Mul on neid Kase tänaval hästi palju. Issi tuleb, siis ta vikab need, varsti me teeme suure lõkke ja siis me ei kasuta neid puuklotse. Põlenud puuklotsid viskame kõik prügikasti.

Uuritavatelt küsiti, mida nad arvavad sellest, et osa lapsi viskab taaskasutatavad asjad, nagu näiteks pudelid, tavalisse prügikasti aga mõned teised lapsed viskavad pudelid taaskasutusprügikasti. Enamus lapsi pidas õigeks pudelid taaskasutusprügikasti visata ja kolm last tõid välja, et nad viivad pudelid taaraautomaati ja saavad selle eest raha.

Vastaja A1: Sellepärast, et vot siis, see on lihtsalt raha raiskamine, sealt saab pudelilt 10 senti tagasi.

Vastaja C1: Mina viin pandamärgiga [pandimärgiga] pudelid automaati, et ma saaksin raha, aga eem, mõned teised jätan alles ja kolmandad, mis ei ole panda märgiga, aga mõned panda märgiga jätan ka endale, aga teised, mis ei ole pandaga, jätan ka ikkagi endale.

Viis last jagasid oma mõtteid selles, mida tehakse pudelitega, mis viiakse taaskasutusse. Neli last tõid välja, et pudelite sisse saab uue joogi panna ja kaks last leidsid, et pudelitest saab taas asju teha.

Vastaja C2: Tehasesse, et sa viiksid nagu. Võetakse taaras nagu pudelid vastu, pannakse neile seesama jook sisse, keeratakse kork kinni, viiakse poodi, keegi ostab ära.

Vastates küsimusele, mida arvavad uuritavad sellest, et oma vanad ja seisma jäänud mänguasjad kellelegi teisele anda, tõdes enamused lapsi, et selline tegu on hea ja see rõõmustab lapsi, kellele mänguasi antakse. Kümme last rääkis, kuidas ta on andnud oma mänguasjad kellelegi teisele, üks laps jagas oma kogemust sellest, kuidas ta vahetas oma mänguasja sõbraga ära. Lisaks jagas üks laps oma kogemust seoses heategevusega, milleks oli asjade annetamine lastekodule.

Vastaja D5: Mina panin kuskile kasti sisse ja me andsime oma uued kotid lastekodule. /.../ Et head teha.

Rühmaintervjuudest selgus, et suur osa uuritavatest lastest saavad aru taaskasututuse tähendusest ja on kogenud asjade ringlusesse saatmist. Uurimuses osalenud laste vastustest selgus, et suur osa viie- kuni kuueaastastest lastest tajuvad põhimõtteid, mis tulenevad säästva arengu majandussambast.

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas viie- kuni kuueaastased lapsed tajuvad säästva arengu kolme sammast 7R-i tähenduses. Tulemused saadi rühmaintervjuude käigus. Otsides vastust uurimisküsimusele, kuidas 5-6-aastased lapsed tajuvad säästva arengu kolme sammast 7R – I tähenduses, teooriast lähtuvalt tuletati laste säästva arengu arusaamadel põhinedes kolm peakategoriat. Lisaks peakategoriatele tuletati teooriast seitse alakategoriat, mis jagunesid peakategoriate vahel: keskkond - vähendama (*recuse*), korduskasutama (*reuse*); ühiskond - austama (*respect*), uuesti mõtlema (*rethink*) peegeldama (*reflect*); majandus - taaskasutama (*recycle*), ringlusesse saatma (*redistribute*).

Viie- kuni kuueaastaste laste säästva arengu arusaamadest tuletati teooriast esimeseks peakategoriaiks oli keskkond. Säästva arengu keskkonnasamba tähenduses jagasid lapsed kõige rohkem oma mõtteid raiskamisest ja katkiste asjade parandamisest. Keskkonna

alakategooriateks olid: vähendama (*recuse*) ja korduskasutama (*reuse*). Uuringust selgus, et viie- kuni kuueaastastel lastel on arusaam, milline käitumine põhjustab elektri ja paberi raiskamist. Uuringus osalenud lapsed ei nimetatud otseselt vähendamise ja korduskasutamise mõistet, mis tulenevad 7R-ist. Samas tõid lapsed välja asjaolu, et elektrit peaks kokku hoidma mis läheb kokku vähendamise põhimõtetega ning tuleneb ühest keskkonnasamba alla käivast 7R-i põhimõttest. Enamus uuritavatest tõid välja asjaolu, et paberil tuleks ära kasutada mõlemad pooled. Selline käitumine on kooskõlas korduskasutuse põhimõttega, mis tuleneb säästva arengu keskkonnasambast. Nii nagu Ergül jt (2011) ja Güler, Kahrman-Ozturk, & Olgan (2012) uuringu tulemustes, ilmnes ka läbiviidud uuringust, et lapsed jagavad meeleldi oma ideid vähendamisest ja taaskasutusest. Ergül jt (2011) leiavad, et kaks mõistet: vähendama ja korduskasutama, mis tulenevad säästliku arengu keskkonnasamba põhimõttest, saab kergesti tähenduslikuks teha erinevate projektide ja tegevuste kaudu. Koolieelses lasteasutuses on ühe valdkonna sisuna välja toodud, et last suunatakse materjale ja vahendeid säästlikult kasutama, hoolivalt ja heaperemehelikult käituma (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011).

Teiseks teooriast tuletatud peakategooriaks oli majandus, mis jagunes kaheks alakategooriaks: taaskasutama (*recycle*) ja ringlusesse saatma (*redistribute*). Läbiviidud uuringust selgus, et lapsed saavad aru taaskasutamise põhimõtetest ja jagavad meeleldi oma mõtteid, kuidas saaks erinevaid jäätmeid taaskasutada. Güler et al. (2012) läbiviidud uuringus ilmnes, et eelkooliealised lapsed, kes puutuvad kokku jäätmete sorteerimise ja taaskasutamise, on tuttavad taaskasutamise põhimõtetega. Käesolevast uuringust selgus, et kui lapsed jagavad meeleldi oma mõtteid seoses taaskasutamise ja saavad aru mõiste sisust. Lisaks sellele, et enamus uuringus osalenud lastest rääkis taasakasutamisest, pidas enamus lapsi ka õigeks asju ringlusesse saata, näiteks mänguasju ja riideid. Huvitav oli tõdeda, et Güler et al. (2012) läbiviidud uuringus ei maininud uuritavad kordagi asjade ringlusesse saatmist. Võib arvata kui, et kui lastele anda valikuvõimalus, mida teha oma seisma jäänud asjadega, siis enamus lapsi valib säästvat arengut toetava tegevuse, milleks on asjade ringlusesse saatmine.

Kolmandaks teooriast tuletatud peakategooriaks oli ühiskond, mis jagunes kolmeks alakategooriaks: austama (*respect*), uuesti mõtlema (*rethink*) ja peegeldama (*reflect*). Läbiviidud uuringust selgus, et lastel on suur austus loomade, taimede ja looduse vastu. Sarnaselt Güler et al. (2012) uuringu tulemustega, ilmnes ka käesolevast uuringust, et viie-

kuni kuueaastased lapsed mõtlevad, kuidas oleks õige käituda looduskeskkonnas.

Rühmaintervjuudest ilmnes, et väga väike osa lapsi mõtleb sellele, mida põhjustab liigne paberi tarbimine. Käesoleva uuringu tulemused näitavad, et enamus viie- kuni kuueaastastest lastest ei mõtle majandussambast tuleneva alakategooriale, milleks on uuesti mõtlemine (*rethink*). Suur osa uuritavatest tõid välja, et paber on tehtud puust, kuid vähesed viisid kokku asjaolu, et paberi raiskamine tähendab ka puude raiskamist.

Uuringu tulemused näitasid, et enamus lastest tajuvad säästva arengu kolmest sambast tulenevaid põhimõtteid, kuid ei taju täies mahus 7R-i tegevuste sisu.

Töö piirangud ja praktilineväärtus

Uurimuse piiranguks võib pidada suhteliselt väikest valimit ja seetõttu ei saa tulemustest teha üldistavaid järeldusi teha viie- kuni kuueaastaste laste arusaamade kohta. Rühmaintervjuu piiranguks võib pidada seda, et uuritavad ei julge oma arvamust avaldada kui see erineb eakaaslaste arvamusest.

Töö praktiliseks väärtuseks võib pidada asjaolu, et sarnast uurimust ei ole Eestis läbiviidud. Uuringu tulemuste põhjal saavad õpetajad oma tööd organiseerida nii, et lapsed saavutaks säästva arengu alased põhimõtted täiesmahus.

Tänuõnad

Töö autor tahab eelkõige tänada lapsi, kes osalesid uurimuses ja nende lastevanemaid, et nad andsid loa oma lapse intervjuerimiseks. Veel sooviks autor märkida ära Elise, kes oli suureks toeks töö kirjutamise ajal.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva bakalaureusetöö ning olen toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

- AGENDA 21 (1992). United Nations Conference on Environment & Development
Rio de Janeiro, Brazil 3 to 14 June 1992. Külastatud aadressil:
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- Barbara, S & Davis, J. M. (2014). Children's understanding of sustainability in their home and kindergarten. *Journal of the Comenius Association*, 23, 9-10.
- Brundtland, G. H. (1987). Our common future—Call for action. *Environmental Conservation*, 14(04), 291-294.
- Chan, B., Choy, G., & Lee, A. (2009). Harmony as the basis for education for sustainable development: A case example of Yew Chung International Schools. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 35-48.
- Davis, J., & Elliott, S. (2014). Research in early childhood education for sustainability: International perspectives and provocations, New York: Routledge.
- Duncan, E. (2011). Report Part 2 – ESD in practice. Norra: OMEP (Organisation Mondiale Pour L'Éducation Préscolaire).
- Ergül, A., Güler, T., Haktanır, G., Kurtulmuş, Z., Şen, M., Öztürk, D. K., & Yılmaz. (2011). *Reduce and reuse: Turkish preschool children's education for a sustainable world*. In meeting of the World Organization for Early Childhood Education in Brazil.
- Engdahl, I., & Rabušicová, M. (2011). Education for Sustainable Development in Practice.
- Gack, J., Ray, R., Solorazano, H., Vaughan, C., (1999). The Effect of Environmental Education on School Children, Their Parents, and Community Members: A Study of Intergenerational and Intercommunity Learning. *The Journal of Environmental Education*, 31 (2), 5–8
- Giddings, B., Hopwood, B., & O'brien, G. (2002). Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development. *Sustainable development*, 10(4), 187-196.
- Güler, T., Kahriman-Ozturk, D., & Olgan, R. (2012). Preschool Children's Ideas on Sustainable Development: How Preschool Children Perceive Three Pillars of Sustainability with the Regard to 7R. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(4), 2987-2995.
- Hails, C., Loh, J., & Goldfinger, S. (2006). *Living planet report 2006*.
- Hopwood, B., Mellor, M., & O'Brien, G. (2005). Sustainable development: mapping different

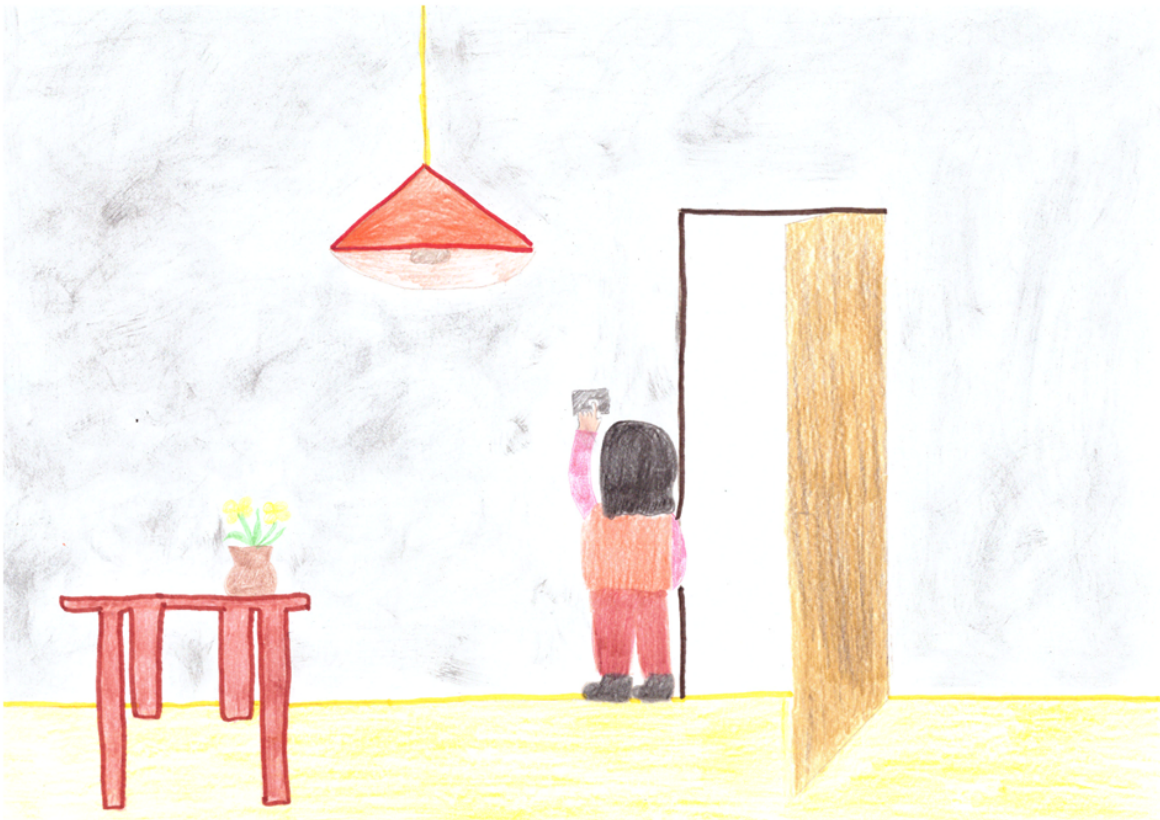
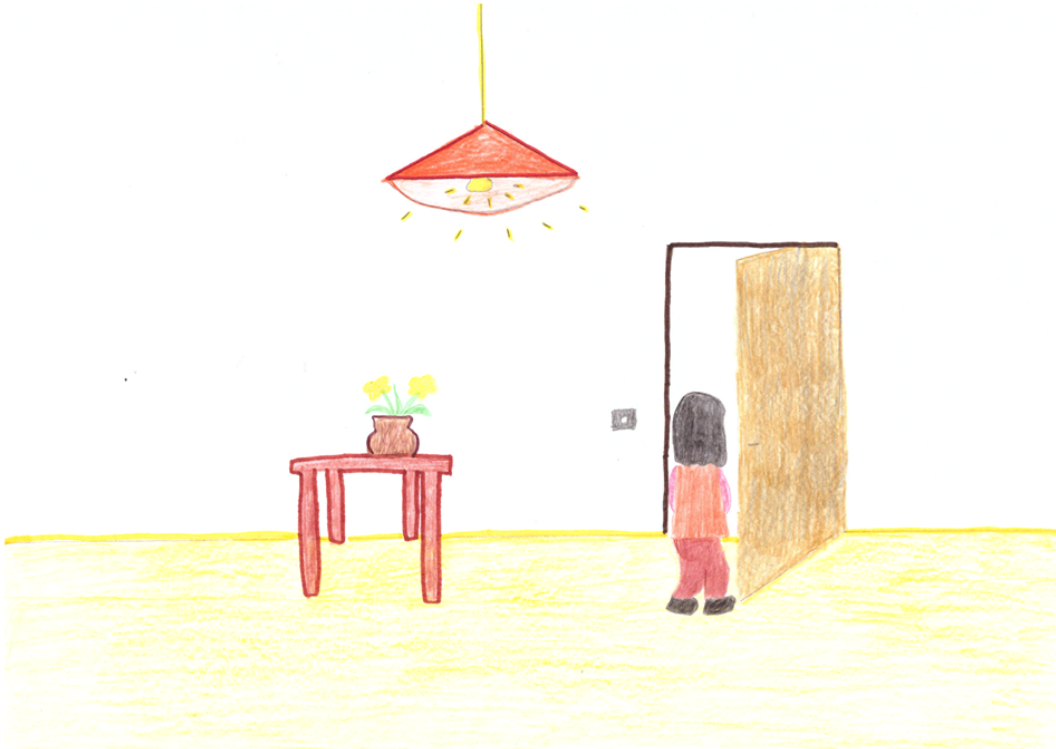
- approaches. *Sustainable development*, 13(1), 38-52.
- Jutvik, G. ja Liepina, I. (2008). *Education for Change: A Handbook for Teaching and Learning*.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Rootalu, K., Kalmus, V., Masso, A., & Vihalemm, T.(Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>.
- Keskkonna ministeerium. (2008). *Keskkonnahariduse riiklik arengukava 2008-2013*. (2008). Külastatud aadressil https://hm.ee/sites/default/files/keskkonnahariduse_riiklik_arengukava.pdf
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava*. (2011). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?leiaKehtiv>
- Kuurme, M., & Veisson, M. (2010). Ülevaade väärtustest, väärtuskasvatusest ja moraalist. M. Veisson (Koost). *Väärtused koolieelses eas. Väärtuskasvatus lasteaias*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- López-Alcarria, A., Gutiérrez-Pérez, J., Rodríguez-Sabiote, C., & Poza-Vilches, F. (2016). The future is in childhood: Evaluation of the quality of sustainability programmes in the early years. *SHS Web of Conferences*, 26.
- Läänemere Agenda 21 säästvat arengut toetava hariduse arendamise kava – Läänemere Agenda 21E*. (2002). Haridus- ja teadusministeerium.
- Macer, D.R.J. (2004) *Bioethics for Informed Citizens across Cultures*. Christchurch, New Zealand: Eubios Ethics Institute. Külastatud aadressil: <http://www.eubios.info/betbk.htm>
- Magnus, V. J., Martinez, P., & Pedauye, R. (1997). Analysis of environmental concepts and attitudes among biology degree students. *Journal of Environmental Education*, 29(1), 28-33.
- Samuelsson, P., Kaga, Y., (2008). Introduction. *The Contribution of Early Childhood Education to a Sustainable Society*. Pariis: UNESCO.
- Siraj-Blatchford, J. (2009). Editorial: Education for sustainable development in early childhood. *International Journal of Early Childhood*, 41 (2), 9-22.

- Siraj-Blatchford, J., Smith, K., & Pramling Samuelsson, I. (2010). Education for sustainable development in the early years. *Organisation Mondiale Pour l'Education Prescolaire*.
- Stapp, W. B. (1969). The concept of environmental education. *Environmental Education*, 1(1), 30-31.
- Timoštšuk, I. (2005). Loodusõpetus. *Laps ja lasteaed* (lk 185-197). Tartu: Atlex.
- Timoštšuk, I. (2010). Looduskeskkonnaga seotud väärtused ja nende kujunemine koolieelses eas. M. Veisson (Koost). *Väärtused koolieelses eas. Väärtuskasvatus lasteaias* (lk 57-62). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- UNESCO. (2005). *United Nations decade of education for sustainable development (2005-2014)*. Külastatud aadressil <http://portal.unesco.org/education/admin/ev.php>.
- UNESCO (2009). Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development 2009, Paris: UNESCO. Külastatud aadressil: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001849/184944e.pdf>.
- Vihalemm, T. (2015). Fookusgrupi intervjuu. Rootalu, K., Kalmus, V., Masso, A., & Vihalemm, T. (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu>.
- Õunpuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes* (Toim. E. Kärner). Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Intervjuu kava

Intervjueerija asetab laste ette esimese pildipaari.

1. Mõned lapsed jätavad toast lahkudes tule põlema aga osa lapsi kustutav tule alati ära, teise tuppa mängima läheb. Mis sa sellest arvad?

Intervjueerija asetab laste ette teise pildipaari.

1. Osa lapsi viskab katkise mänguasja ära aga mõni teine laps parandab mänguasja ära ja mänguasi on jälle korras. Mis sa sellest arvad?

2. Mis sa sellest arvad, et osa lapsi annab oma vanad mänguasjad, millega nad ise enam ei mängi, kellelegi teisele või leiavad mänguasjale uue kasutusviisi aga mõned lapsed viskavad oma seismajäänud mänguasjad prügikasti. Mis sa sellest arvad?

Intervjueerija asetab laste ette kolmanda pildipaari.

1. Osa lapsi joonistab või kirjutab paberi mõlemale poolele aga mõned lapsed joonistavad või kirjutavad paberi ühele poolele. Mis sa sellest arvad?
2. Kust kohast saad sina joonistamise jaoks paberit?

Intervjueerija asetab laste ette neljanda pildipaari.

1. Osad lapsed ei saa ega püüa mitte kunagi loomi, keda nad looduses olles märkavad aga mõned teised lapsed segavad ja püüavad väikseid loomi, kui nad neid väljas olles märkavad. Mis sa sellest arvad?
2. Mõned lapsed murraavad puult oksa, et nendega mängida aga osad lapsed otsivad maha kukkunud oksa, et nendega mängida. Mis sa sellest arvad?

Intervjuerija asetab laste ette viienda pildipaari.

1. Osadele lastele meeldib elada sellises kohas, kus on palju inimesi, näiteks linnas, aga mõnele teisele lapsele meeldib elada maal, kus elab palju loomi ja on palju puid ning põõsaid. Mis sa sellest arvad?

Intervjueerija asetab laste ette kuuenda pildipaari.

1. Mõned lapsed viksavad taaskasutatavad asjad, nagu näiteks pudelid, taaskasutusprügikasti aga osa lapsi viskab pudeli tavalisse prügikasti. Mis sa sellest arvad?
2. Osad lapsed viskavad vanad puuklotsid prügikasti aga mõned teised lapsed ehitavad vanadest puuklotsidest uue linnumaja või mänguasja. Mis sa sellest arvad?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Cäroly Ott, (sünnikuupäev: 15.09.1995)

1. annan Tartu Ülikoolile loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Viie- kuni kuueaastase laste arusaam säästvast arengust: kuidas lapsed tajuvad säästva arengu kolme sammast ja 7R-i“,

mille juhendaja on Mirjam Burget.,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.05.2017